

JUDITH DE RIJKE

ALS

DE KLOK

VAN A...

Personages

m *de moeder*

d *de dochter*

Het koor *vrouw 1 en vrouw 2*

De ruimte

De ruimte bevat elementen waaruit het publiek een kil, rommelig huis – woonkamer of keuken – kan afleiden. Er staan een paar stoelen, een tafel. Het geheel ademt een sfeer van armoede, kou, afzondering en stagnatie. Overal liggen garnalen.

De ruimte is opgebouwd uit projectieschermen en/of televisies waarop zich herhalende films afspelen. In deel 1: nostalgische beelden van de visserij, vrouwen in klederdracht, spelende kinderen in pofbroeken en op houten klompen. In deel 2: wassend water of krimi's.

In het decor zijn verder elementen aanwezig – instrumenten, rekwisieten– die het koor inzet om het verhaal te helpen vertellen.

De moeder en de dochter

constructies rakend aan de karikaturen van een vissersvrouw en een vergeten dochter.

In contrast met het geconstrueerde zien we het kwetsbare lichaam. In deel 1 zit de moeder hoog op een stoel.

Het koor

hun verschijning heeft iets uniform.

Zij helpen de moeder en de dochter hun geschiedenis te achterhalen en zo het verhaal aan het publiek te vertellen.

proloog

Een macabere versie van het lied 'Als de klok van Arnemuiden' gezongen door het koor.

De moeder en de dochter gaan in polonaise door het huis. Het is een Ensorachtig tafereel. Zwartslag.

1

De moeder en dochter zitten en pellen garnalen.

m Het blaast.

d Het raast.

m Het waait.

d Het komt uit zee.

m Wat een macht, wat een kracht.

d Alsof iets of iemand zich woedend maakt...

m Net een wild, woest beest.

De dochter imiteert een beest.

m Jij ook?

d Dier? Wie weet.

m Ik ben sneller.

d Maar oud.

m Sneller, ik ik,
feller, ik ik ik ik.

d Rustig maar.

m Ik zeg toch niet dat je niet lief zou zijn?

De moeder streelt de dochter.

Je bent lief, bijna voor twee.

het koor *over de dochter*

Vroeger had ze roze strikken en pijpenkrullen in haar haar,
vroeger had ze wangen als opgepoetste goudrenetten,
witte sandalen, gebruinde benen, korstjes op haar kin en
knie,
vroeger had ze middagen aan zee, een tinteling, eindeloos
lang.

De dochter kijkt naar de klok.

m De tijd is dik en kruipt, maar gaat niet
liggen...
als een hond in zijn mand,
of als een dier dat kreupel is.

d *onrustig*

m Nu weer voor, dan weer achter...
hij cirkelt om je benen.

d *gaat staan, tot de klok als tegen een hond*
Lig, lig, lig.

m Dan de storm, met zijn reuzenlongen...
whoeeoeoeoeoe, whoeeoeoeoeoe,
als door horzels opgejaagd.

d *tegen de storm*
Lig, lig, lig!

m Ben je bang?

het koor

Vroeger waren ze sterk, samen,

vroeger waren ze samen sterk,
samen, is-teken = sterker dan alleen.

Vroeger was er een man, en een vader,
en een broer en zoon ineens.

Is $1 + 1$ nog 2?

Net zoals 2 en 2 vroeger 4 maakte?

Het waren mannen die van wanten wisten... de zoon en
de vader.

whoesshh, whoesshh,
maar áls het water, het wassende water–

d Als, áls, het wassende wast,
whoesshh, whoesshh...
Ik pel! Ik ben niet thuis!

m Dan worden viezeriken de oren gewassen.
dreigt met oren wassen

d Was! Poets!
Poets! Was!

m Het is dankzij je vader die zijn kindshuis
zag verdrinken, met man en muis, in 1953,
dat wij niet onder water raken áls–

d Áls!
Áls!

m Hij bouwde ons de lucht in,
hoog, hoger, hoogst, ons huis,
dít huis, steen na steen.
Maar hoogmoed komt–

d Voor de val!
De moeder heft haar hand als om opnieuw op tafel te slaan.
Leve, leve vader!
*De moeder slaat met haar vlakke hand
tegen de wang van de dochter.*

3

De moeder huilt.

d Wil je thee? Moeder.

m Ik denk...

d Rooibos, Earl Grey, China mandarin.

m Ik moet steeds maar denken aan–

d Lapsang, Royal-blush, Brandnetel,
Gunpowder–

m Aan-, aan-, aan–

d Chinese, Taiwanese, Japanese...
breakfast-thee.

m Mijn manneke-manneke-manneke.

d Wil je, thee? Thee? Thee? Thee? Thee?

m Met zijn honingblonde, zeeblauwe,
zijn bruine beier-vel.

d Moeder?

m Zijn lichaam...

d Mam?

m Zijn knokige, knieën én ellebogen,
zijn hoge sleutelbeen.

d Thee? Mam, thee?

De dochter zingt een fragment van 'Als de klok'. De moeder valt in en overstemt de dochter. Ook het koor zingt dan mee. De moeder en dochter kijken verbaasd naar het koor. Het koor doet er het zwijgen toe.

m Wedstrijdje?

d Graag.

Het koor geeft een startsignaal. Moeder en dochter pellen alsof hun leven ervan afhangt.

d Ik win, ik win.

m Welnee.

d Ik win!

m Jij drukt ze plat. Prut. Allemaal.

d ...dat valt best mee.

m Nee nee nee nee nee,
ik ben sneller, ik ben feller.

d Nietus!

m Altijd al geweest.

d Maar kijk dan, alles beurs bij jou.

m Nee! Nee! Nee! Nee! Nee!

De moeder plet de garnalen van de dochter en telt.

m ...ik twaalf, jij twee. Zie.

d En die dan?

De dochter houdt strijdvaardig een garnaal

de lucht in.

m Is-niet-meer-heel.

De moeder pakt de garnaal en knijpt 'm fijn.

En die, en die, en die.

De moeder knijpt alle garnalen fijn.

Mmmmm, de winnaar mag er één.

De moeder stopt alle geplette garnalen in haar mond en eet.

4

De moeder geniet van de garnalen.

De dochter ademt alsof ze weeën heeft.

m Mmmm,

mmmm,

mmmm,

mmmm...

Hoor jij dat ook?

d Jou?

m Hoor, hoor.

d Jouw smakken?

De klok? Die jaagt, tik-tok.

m Klop-klop.

d Ik hoor niks niemendal...

ik zet mijn hakken in het zand vandaag.

m Het komt van daar en slaat.

wijst naar de deur

d 't Is de wind, die kluitjes op doet waaien,

en tegen jouw hersens blaast.

Waaizin, plik-plok.

m Ik zou zweren, dat er iemand voor het huis

staat.

d 't Is de hoop, maar ik vertik 't.

m De deur open te maken?

De dochter neuriet wat.

het koor

De vader en de zoon, het waren mannen, groot, breed, die net als alle mannen hier emmertjes vis mee naar huis brachten. Vrijdag, eerst langs het café. Een jenevertje, één, twee. En dan een gat in de zaterdag slapen... Puntje d'r uit, puntje d'r in.

Zondag... het kroost op schoot, stapeltjes schone was, kerk in, kerk uit. Voor het donker terug naar de Arm 22, de Vlissingen 9, de Geertruida, de Jacomina, naar de Geertruida Jacomina. Groot: 45 bij 9 bij 5. Diep: 3,8. En 2038 PK, 1500 KW motorvermogen.

Het geluid van de zware diesel, terwijl ze zitten in de kleine keuken, mannen alleen. De visser... de haven nog niet uit en al met aftellen beginnen, zondag, maandag. Dromend van zijn vrouw, het kind, terwijl hij in

zijn kooi ligt en probeert te slapen. Overal zee, woest en machtig, wild.

Straks moet hij aan dek om de buit binnen te halen.

Man. Je bent een man.

De haak haken in het net, volle netten die vervaarlijk zwaaien binnentrekken.

En dan strippen, drie mannen op een rij, strip, strip! De ingewanden –strip!– eruit.

Ze kleven aan voorhoofd en wangen.

Nacht – dag, dag – nacht. De boot gaat hoog – en ook weer neer.

Aan land, meteen die hang, aftellen 1, 2... Nergens rust, nergens thuis.

5

Moeder en dochter pellend.

m Hoe is 't met mijn meisje?

d Deze garnalen...

m *schampert*

Tgggggg, tsssss, pffff.

d Ze bijten.

m Pffff, heb je dorst? Trek?

d In mijn dromen grijs, zijn ze doorzichtig.

En ze praten:

'Als er één schaap over de dam is—

Nergens tikt het klokje zoals—'

Wist jij dat Flamengo's ophouden roze te zijn

als ze stoppen met garnalen eten?

m *smakt, tast*

...een slokje van het een of ander. Thee?

d Ik denk na, om de zaken op een rijtje te

houden. Van hier tot daar, hoeveel stappen,

hoeveel sloten, wat huist er in het verborgene?

Dat soort zaken.

m Lapsang? Earl Grey?

- d Wist je, moeder, dat we 153 kilo gepelde
garnalen in de vriezer opgeslagen hebben?
Dat zijn 1530 zakjes van één ons;
drie ons uit elke kilo.
- m Gunpowder...
smakt, tast
Mmm, mja, Gunnn-powder.
- d Dat is 510 uur pellen.
- m Of China Mandarin...?
smakt, tast
- d Wist jij, moeder, moeder, moeder,
dat de vis, ook in de diepvries,
zich maar drie maanden fier houdt?
Daarna begint de aantasting én stank.
- m Taiwan, China, Japannnn...
Dorst, natuurlijk, altijd.
- d ...pellen en nog eens pellen,
voor een droom? Een man?
- m Dorst, dorst... wie zou er niet verlangen?
Verdwaald in hoerenkasten, negorijen,
mijn honingblonde, mijn-één-mijn-al,
mijn—
- d Moeder! Moeder!
Mijn vingers, ogen, mond, en tanden.

Mijn haar had de kleur van boterbabbelaars,
zei je, het zijne peper-zout!

Melkboerenhonden!, zei je, zei je. Toch?

Moeder-moeder? Mam?

De dochter klampt zich aan de moeder vast, deze wendt zich af en kijkt naar de klok.

m Hoe laat leven we?

Hoe laat leven we nou eigenlijk helemaal?

Acht?!

Mijn goede, goede Godje!

d Ja acht moeder. En ik wacht op negen.

En ook nog wel op tien, maar dan—

maakt een onmachtige protestbeweging

m Wat? Wegwezen, én terugkomen jij!

naroepend

En vergeet niet, niet, niet, je lippen rood

te maken, en die grijze plukken mooi te

doen!

De dochter grist wat spullen bij elkaar en rent het huis uit. De moeder pakt een doos met ansichtkaarten vanonder haar zitvlak. Ze leest ze en verdrinkt erin.

het koor

Herinnering: zij denkt aan toen hij vier was –misschien verklaart dat—,

hij draagt een pofbroek, pied-de-poule,
en zijn ogen, zeeblauw, stralen.

Een kleine kruiwagen houdt hij in beide handen, vol met
bloemen die hij heeft gestolen. In de bejaardenhuistuin
van het bejaardentehuis. Van hem verdraagt ze alles.

Dus koopt ze al zijn krokussen –wit, geel, paars–, en al
zijn narcissen, zodat hij op de hoek een trekdop kan
gaan halen.

Heeft hij dan de ring al in zijn oor? Goud om te
begraven, hem, als hij wordt gevonden. Tussen de
fjorden van Scandinavië, of bij de krijtrotsen van Dover?
Hij vertrekt op een dag en komt niet thuis. Sindsdien...
elke nacht zoekt ze. En elke ochtend denkt ze dat ze
hem vasthoudt. Tot de zon opkomt... en in haar ogen
schijnt.

6

De dochter komt binnen met een boodschappentas, ze is anders gekleed, naakter. Er zit lippenstift op haar lippen.

m En?

De dochter zet de tas neer.

En? En?

De dochter stalt melk, worst en brood uit

Melk, worst en boterhammen?

De dochter legt vlees neer.

En? En? En?

Hamlappen... voor vanavond?

De dochter legt een pakje boter neer.

Boter om jus van te maken?!

Mmmmm, mmmmm, jus, vlees,
vleesssss-jussss. En?

De dochter vist een kleverige Carambar vanonder haar verhemelte en geeft hem aan de moeder, deze stopt hem in haar mond.

Mmmmmmmmm... Carambar.

En?

En?

En?

Onwillig vist de dochter dan wat geld uit haar zak en geeft dit aan de moeder die het in haar schortzak stopt. De moeder houdt haar hand op voor meer.

d Morgen weer een dag moeder,
geen put is bodemloos.

De dochter gaat zitten en begint te hijgen.

De moeder gaat naast haar zitten en hijgt mee.

m Zo. Jij kan er weer tegenaan.

d *stopt met hijgen*
Ja... bedankt!

m Graag gedaan. Ik ben niet voor niets je mam.

Ze pellen.

m Was er veel drukte? Volk? Op straat?

Gezichten, geruchten?

d Er is altijd wel iemand.

m Tjah, wind kan flinke kriebel veroorzaken.

Ook onder een pak dat gestreken is.

krabt zich

d Je moet de groeten hebben.

De moeder houdt de adem in van verwachting.

d ...van de vleeswarensnijder.

De moeder houdt de adem in.

d ...van de man van De Spar.

De moeder houdt de adem in.

d ...van de SRV-boer-jongen-man.

De moeder houdt adem in.

d ...van Rinus, de slager.

m ...o ja?

krabt zich

d En van Ko, de haringkaker.

De moeder gaat bij het raam staan en krabt zich heftig.

m ...niets van?

De dochter zwijgt en pelt.

het koor *over de moeder*

Ze staat aan de railing en hij, het kind,
de jongen, glipt van tussen haar handen.

Ze schreeuwt. Hij zwaait.

Dat was droom 1. die steeds terugkeert.

Droom 2: hij staat op de rand van een put
in zijn pied-de-poule broek. Hij is vier jaar. Hij lacht...
dan valt hij voorover.

Het geluid dat ze hoort –droog, schampend, in de put
staat geen water–, herhaalt zich overdag. Als ze
garnalen pelt, als ze de was ophangt.

In de droom, zij staat naast de put, haar lichaam helt
voorover maar ze kan hem niet tegenhouden.

De jongen, de jongen, de jongen. Maar waar is de man?
Waar is de vader?

Droom 3: zwemmend met krachtige armslagen, zwemt hij, het kind. Of spoelt hij aan? Het is elke nacht weer anders.

Hij, haar jongen-mijn, met zijn gouden haar, haar zoon, haar honingkind, spoelt aan in den vreemde. Maar op een dag, volwassen, herinnert hij zich haar, zijn moeder-mammie-zijn.

Hij laat alles –ook de inheemse spleetog die hij er huwde– achter, en keert.

Nergens tikt het klokje zoals hier! zegt zij. Hij staat in haar keuken, zout nadruppend, en met wier in zijn haren.

Zij toont hem de ingevroren garnalen.

Hij eet en eet, tot hij niet meer kan.

Liefde gaat door de maag. En kou!

7

Het koor zingt Als de klok van Arnemuiden. De dochter kleedt zich uit en trekt iets makkelijk aan. De moeder pelt.

m Liefde gaat door de maag!

d Ik droomde...

m Heb je geslapen?

d Het was een dagdroom. Net, ik was buiten...
de zon scheen.

m Ik heb nu al dagen, weken, maanden,
geen oog dichtgedaan.

Herinneringen, au!

slaat zichzelf

d Ik droomde dat ik op een kameel zat.

m Een wat?! Wat?!

ligt in een deuk

d Een kameel, bij een drinkplaats.

m Dat noem je een fata morgana,
dat wat je had.

d Er waren mannen in jurken met baarden,
die wel tot hun knieën reikten.

Ze hadden ranke tengere vingers, en handen.

m *schamper*

Wat deden ze?

Die mannen met die handen o-zo-rank?

d Ze verzorgden de kamelen, gaven ze water.

m En jij? Wat deden ze met jou?

Was je er alleen?

De dochter haalt haar schouders op.

m Was ik erbij?

Waren we samen?

Trokken we samen door de woestijn?

d Jij was nergens te bekennen.

m Ook niet op de achtergrond?

Achter een duin?

d Vader was er. Hij had dorst,
maar niemand gaf hem water.

De moeder wil de dochter slaan

maar grijpt naar haar hart.

m ...je weet toch—

d Wat?

m Dromen, visioenen, vreemden, kerels,
mannen die— die—, dat dát—

d Wat, moeder?

m *ademt zwaar*

Pél, pé! Ga! Af!

d Zal ik eten voor je maken?

Je haren in de krullers zetten?

m Pél! Af! Af!

d Ik zal niks-nooit-niet-meer-, moeder? moeder?
dromen.

Beloofd-beloofd, tot in den eeuwigheid.

Ze pellen.

8

Het koor neuriet kort een fragment van Als de klok van Arnemuiden. De dochter zet –met behulp van het koor?– het haar van de moeder in de krullers.

m De eerste keer dat hij opliep tegen mij,
je pap. We gingen zingend door de polder,
arm in arm, negen meisjes op een rij.
De jongens –hij– lagen in de struiken,
plat op hun buik.
We joelden, kirden, toen ze opsprongen,
ik rende... hij liet me struikelen,
de val sneed mijn knieën open.
Ze noemden mij de steltenloper, omdat
mijn benen zo oneindig lang waren, en
mager.
't Was niet meer dan een spel.
Toen mijn buik zwol als een ballon,
riepen ze, iemand, geef dat kind een hand
voordat ze kapseist!
Hij nam zijn verantwoordelijkheid, je vader.

Hij zei dat ik als een dijk bij springvloed
scheuren zou, maar dat ik daar niet bang
voor hoefde zijn, want nu was hij er.

En toen kwam je broer.

d *doelend op de krullers*

Zo klaar.

m En ik wist dat ik voor altijd van dat kind
houden zou.

d En van vader?

De moeder kijkt stuurs voor zich uit.

Was ik ook een liefdesbaby moeder?

m Als je danst voor mij, vertel ik verder.

*De dochter gaat op haar tenen staan
en probeert te dansen.*

Je vader... viste. En hij bouwde ons een huis,
hoog, hoger, hoogst. Om ons te beschermen,
tegen vreemden, tegen water.

En toen mijn jongetje groot genoeg was,
een kerel met armen als stammen,
ging hij mee naar zee. Whoeoe, whoeoe.

Als je de vijand in het vizier hebt,
grijpt hij je doorgaans langs achteren.

d Hoe oud was ik toen? Mama?

m Een? Twee? Tien?

Je vader en je broer waren het over veel niet eens. Over waar de vis zat. Over wanneer ze de netten op of neer moesten laten. Over wel of niet uitvaren. Over een nieuwe boot kopen of het oude ding behouden. Over de mazen in de netten, over de mazen in de wetten. Over quota. Over vishandelaren. Over de maanden dat de kabeljauw vet zou zijn dan wel mager – door de kuit. Over de zeebodem die naar de haaien gaat. Over de visaanwas, het vissers-ras. Over de vraag of je iets zo groot leeg kunt trekken. Over de vraag of gedroogde tong vies is dan wel lekker. Over de geur van garnalen. Over de geur van oude vis. Over de geur van vis die fris is, én hoe de ogen staan. Over Pangafilets in Thaise kwekerijen. Over antibiotica, over Tilapia, over Thaise vrouwen. Over God, Jezus en Maria. Over de tatoeage op een vissershand. Over geloof, en hoop, en liefde. Over vrouwen op een tropisch strand, én over de mannen die daar tanga's dragen. Over de vissersvrouwen van andere mannen. Over de vrouw van Wang, de Chinees op de hoek. Over loempia's en saté. Over het dorpscafé en drank. Over de reinheid van Aal. Over lijken in zee. Over schelvisolie-stank en wel of niet genezen. Over het boeten der netten. Over het zetten der wekker. Over wie het eten maakt. Over boete en straf. Over straf en schuldenaren. Over blikseminslag. Over straf, over straf, over straf. Over ruzie op zee. Over schuld en

besef. Over straf, straf, straf, straf, straf. Over het laatste woord, over heilige schrijfsels. Over messen aan boord. Over halsstarrigen en moord. Over ‘hoe het hoort’. Over de Armada. En ook over de Portugezen. Over respect, en harakiri. Over dood, over dood, over dood. Over God over God over God over God-God-God. Over God en vloeken. Over vallen-van-boord. Over springen-dansen-duiken. Over God-vvverrrrrr-vloeken. Over bedrog. Over schuld die uitholt. Over navelstreng-moord. Over vuile onderrrrrbroeken, over volkeren-die-zijn-uitgemoord, over plastic troep, over plasticsoep, over goud en goudkoorts, over rrrremmmm-sporen, mmmmm, over de-geur van, mmmm... lijk, kots, wierrrr, mmm, van stront van, mmm, overrrrrrrrrrr–

d Moet ik nog steeds dansen mama?

m Ja, dans, dans!

En ik zat in die toren die maar hoger en

hoger raakte, woeshhhh, woeshhhh, mmmm.

De dochter danst maar kan nauwelijks nog op haar benen staan.

m Toen kwam de dag van de vreselijke storm.

De ene na de andere boot voer binnen –

want het waaide plus tien op de schaal van

Beaufort.

d Was het net zo erg als vandaag mama?

Mam?

m Je broer wilde naar huis,

maar je vader viste en viste maar door.

d Arme papa, hij deed 't voor ons.

Leve papa!

Leve dit gezin.

m *heft haar hand*

Nu de andere boten binnen waren,

kon hij voor één keer een klapper maken,

moet hij hebben gedacht. Een grote vangst.

d Waarom een klapper mama?

m Om zo een nóg hoger huis, een nóg hogere

muur, om zo iets te bouwen waaruit

niemand meer wilde ontsnappen.

Meer vis, meer praal... en in de toekomst,

de dikste BMW van het dorp.

d Ontsnappen mam?

m Dans!

Dans!

d *danst, valt, danst, valt*

Ik ben zo benieuwd naar de uitkomst,

en of er nog een kwinkslag komt

in dit verhaal.

m Toen kwam die golf, groot, grijs,
en schreeuwend als een monster.

En je broer, mijn-een-en-mijn-al–

d Ik dans mam! Mam! Kijk.

m ...kieperde overboord.

d Mam?

m *knijpt haar ogen dicht*

Neeeeeeeeee!

d Mam? Kijk.

De dochter valt.

9

De moeder gaat staan en trekt haar jurk omhoog, ze kijkt naar de achterkant van haar benen, ze probeert haar romp te draaien.

m Geen één adertje... geen vlekje,
geen verschrompeld plekje.
Als 't jou niet meer lukt, daar,
om praatjes te maken,

wijst naar buiten

...zal ik mijn beentjes voorrrr zetten.

Dit alles tegenstaande artrose en kramp;
mij radbraakte de tijd alleen de binnenkant.
Maar mijn verpakking liegt er niet om –
wat ik je krek.

d Nee nee, moeder, ik.

De dochter trekt haar jas aan.

Maar vertel me nog één verhaal,
om me op te laden, om me warm te maken.
Om me op te trekken aan... iets moois.

m Er was eens...

d Is het een verhaal speciaal voor mij?

m En het bleef maar komen.

schiet in de lach

d Wat kwam er moeder? Wat? Wat?

m Naast moederkoeken?

d *knikt*

m En vruchtwater?

De ellende, met bakken,

alsof God een bedorven maaltijd uitbraakte.

De dochter sluit haar ogen, wiegt zichzelf.

d En ik...?

m *zacht*

Jij bent lief, altijd al geweest,

mijn kuikentje, garnaaltje,

mijn één van twee.

dichterbij

Wat zie je?

d Niks dan zwart en duisternis.

m Kíjk! Kíjk! Hou vol.

d *uit het raam kijkend of met dichte ogen*

Een karavaan, nieuw'lingen...

ze komen in grote getale,

blootsvoets over zee.

Ze hebben wier in hun haar.

m ...zijn het mannen?

d En kinderen, en vrouwen ook.

Met ogen groen als edelsteen.

m En hij? Mijn jongen.

d *schudt van nee*

*De moeder krimpt van teleurstelling ineen,
ook de dochter huilt.*

m Je lekt.

doelend op tranen van de dochter

d Dat komt door de kerkhofplantjes
die uit mijn schedel groeien.

Ze prikken, ze steken.

Ze gillen... iets over tijd.

m Stil maar, suja suja... mijn lieve, mijn grijze,
mijn grauwe met korstjes op het hoofd.

d ...Mama?

m We zullen jouw haar eens onder handen nemen.

Wil je, blond? Bruin? Kastanje?

Coupe soleil?

Het laatste? Goed goed, plukjes van goud,
soms moeten we de natuur een handje
helpen!

*De moeder verft het haar van de dochter
en wikkelt het in folie.*

fluisterend

Vertel me eens van die mannen...

die uit de woestijn, die met meterslange
baarden, die op kamelen draven.

Zie je ze?

Draven ze?

d Ja moeder, ja, alsof ze hun hele leven niets anders hebben gedaan.

Het koor zet de tv aan voor de moeder;

Laurence of Arabia of een western.

d *tot het publiek*

Het was op een niksige dag, niksig van regen en grauw – waterkou. Geen wind.

Dat hij, papa, mijn vader, op zijn sloffen via de ladder naar boven is gegaan.

Naar de hanenbalken-boven, naar het puntdak-boven, naar de vliering-boven-boven, waar de uien te drogen lagen, waar de tocht altijd tochtte, omdat er kieren zaten in de muren en in het dak.

Daar had hij hem opgehangen, het touw met de schuifknoop, de strop, waar hij dagen op geoefend had: insteken, doorhalen, en nog eens, en nog eens, en weer los, het touw aan de hanenbalken.

En hij, met zijn hoofd, in de door en door geoefende strop – insteken, doorhalen, én weer los. Hij heeft het kleine, groene krukje weggeschopt. Hij zweefde nog toen we hem vonden. Onder zijn voeten het plasje schuldige stank dat uit hem was gestroomd.

De dochter stift haar lippen en rent naar buiten. De moeder kijkt naar de film.

We horen hoe de storm aantrekt.

10

De dochter komt binnen met een boodschappentas, ze ziet er aangetast uit. De moeder zit nog steeds voor de tv.

d Moeder?

m *negeert, kijkt tv*

d Moeder?

m ...Kijk, straks schieten ze die vent dood.

d Moeder-moeder-mam?

m *geërgerd*

Waar ben jij al die tijd geweest?

d Er staat veel wind, meer dan tien.

De storm wil van geen wijken weten.

De dochter geeft trillend een pak melk aan de moeder.

m *verveeld*

En?

De dochter geeft een paar Carambars.

m En? En?

De dochter haalt een Carambar uit haar mond en geeft hem. De moeder stopt de Carambar in haar mond.

En? En? En? En? En?

d De meeste kerels zitten binnen moeder,

bang, als wezels bang,
dat het water door de dijken breekt.

Ik ook... hoor-hoor!

m Dan ben je lang op pad geweest...
voor iemand die alleen was,
voor iemand op een wind-dag,
voor iemand op een was-dag,
voor iemand op een... zee-breekt-door-de-
dijk-dag.

d Het is maandag moeder.

m Dus?

Dus?

Dus?

Dus?

En?

Heb ik op maandag minder honger?

d Het is krimi-maandag moeder...

Tatort, Derrick, der Alte.

m Mijn maagje knort, mijn mondje smacht,
maar jij –hoe ondankbaar!–, denkt aan tv?

d ...Beck, Wallander, Morden im Norden,
de krimi op maandag moeder,
houdt me op de been.

Als het stormt, als ik over straat ga,
als ik steeds maar denk aan vader.

- m ...En de dorpsmannen?
Die hebben minder jeuk?
Die denken niet aan flamoezen,
gleuven én poezen-zoet,
maar aan Tatort, Derrick, Kurt Wallander?
Op jouw krimi-avond-maan-da-gen?
- d Duits, Scandinavisch, Engels,
ik tel van krimi naar krimi moeder.
Ik snak ernaar. Net als iedereen.
- m *op haar vingers tellend*
...Rinus, de slager,
de zoon van Peter de Snee,
kleine Bram van Jan,
Pieter van Sientje Wèlewupper,
De Bolle van Ma D,
Jantje o-ik-heb-boter-op-mijn-hoofd
van schele Cor,
Piet van Pier en Rina Snorretje...
Ik tel, een, twee—
- d Als ik lig op de grond,
of op de achterbank van een auto...
als ik—
- m Acht maal tien, maakt samen...
hoeveel euro?
Hamlappen? Carambars? Kopjes thee?

d Als ik geef wat je zonder hart niet hoort te
geven, dan denk ik aan de krimi, de krimi
van de week.

*De moeder heft dreigend haar hand,
de dochter maakt rechtsomkeert.*

m roept

En waag het niet-niet-niet nog één keer
als een meesmuil met lege handen
op mijn deur te kloppen.

het koor

Toen de vader zo heen en weer zwaaide
–het kunnen maar een paar wiegende seconden zijn
geweest–, waande hij zich terug op zee. De zee die van
hier tot de maan, en van daar tot de sterren strekt. Alles
trillende cellen, die water, lucht
en aarde ineen zijn.

Alle zwaarte liet hij achter, want hij begreep... Dat waar
hij voor gestaan had in het leven –de toren die hij
bouwde, het hek dat hij goed bedoelend om het huis had
gezet, de kilo's vis, de netten– dat dat alles grenzen
waren.

Glijdend de dood in, werd alles ruimte. Fijn, natuurlijk,
maar te laat om het over te brengen.

Hij zwaaide naar de aarde.

Maar niemand die het zag.

11

*De dochter komt binnen, blauw en bloedend.
Ze vist een papieren zak vanonder haar trui
en geeft die aan de moeder, deze kijkt nog
steeds tv. De moeder haalt een afgekloven
bot uit de zak.*

m De wereld op zijn kop... tgggg.

d Mijn straatprijs is gekelderd moeder,
maar afspraak is afspraak. Geef.

*De dochter wil de afstandsbediening maar
de moeder houdt hem strijdlustig omhoog.*

De dochter springt en valt.

m 'Door haar zie ik de leegte,' zo zei hij het,
'door haar weet ik wat ontbreekt.'

Hij zei het de dag dat hij dat krukje
omver tikte, 'door haar zie ik het perkje
zonder bloemen, de stinkwond waar ik in
tuimel, tik-tik, het gat, tik, de dood.'

Hij had het over jou mijn kind.

In het licht van hij die op tragisch wijze
verdween uit ons leven.

Tik,

tik.

het koor

Eerst was er de jongen, en toen kwam het meisje. Ze deden alles samen: vissen te drogen hangen, mosselen inleggen in zuur. Maar op een dag moest de melkboerenhonden jongen –het goud zou pas in dromen komen– met de vader mee. Naar de woeste baren, waar stippen van benauwenis en eenzaamheid varen.

Maar de jongen maakte steeds maar ruzie met de vader. En de vader, die ook het hart van zijn vrouw niet winnen kon –hoeveel vissen hij ook ving, hoeveel liederen hij ook voor haar zong–, werd pislank.

Zo kwam de nacht dat ze tegenover elkaar stonden, de zoon en de vader. De oude, driftig, schreeuwend. En dreigend met een mes.

Gestoken werd er niet, maar de jongen sprong... en verdween.

12

*De film is afgelopen, de moeder zwaait
met de afstandsbediening.*

m Van mij!

van mij!

van mij!

d *probeert de afstandsbediening te pakken*

Maandag is krimi-avond moeder,

je hebt het me beloofd.

m *zappend*

Jij, dit huis, Omar Sharif, John Wayne...

Waar is mijn godje? Nou?! Mijn zonnekind?

Waarom zit ik opgescheept met j^ou?!

d ...De vleeswarensnijder, de slager,

en de haringkaker,

weet je wat ze zeiden moeder?

Wat ze hijgden in mijn oor? Net, toen we

samen op de dijk stonden?

m Van mij, van mij,

hij, hij, jij,

zij!

- d Terwijl de wolken samen pakten,
en wind wild aan mijn rokje rukte,
en ik zei, dat ze konden graaien wat ze
wilden, –knijpen en steken ook–,
waar en wat ze maar wilden,
dat ze me wat mij betreft ook dood
konden slaan.
- m En je vader óók van mij.
- d Dat hij nooit meer terugkomt, moeder,
die honingblonde, dat is wat ze zeiden,
die mooie, dat hij nooit meer komt.
Dat mijn zoeken, al mijn speurwerk,
al mijn bloedend pel- en naaiwerk,
dat al mijn offerandes tevergeefs zijn geweest.
- m Het heden, het verleden, en de toekomst
ook.
- d Dat hij allang is aangespoeld... mijn broer,
jouw zoon, en dat hij niet werd meegenomen,
niet door een golf, niet door de zee,
maar dat hij –gesprongen in het zoute water,
hij–, het allemaal zelf deed.
Zo bij ons vandaan gezwommen.

De moeder stopt haar vingers in haar oren.

Dat vader op die niksige rotdag,
dus voor niks voor de hanenbalken koos.

m La-la-lá! Li-la-lé!

d Dát zeiden de haringkaker,
de vleeswarensnijder,
en de cheffen van De Spar,
die als een haag om me heen stonden.

m La-la-lá! Li-li-lááá!

d Wat bedoelen jullie? vroeg ik
– mijn stem ongewild hees.
Ze schreeuwden, dat ik weg moest,
dat ook zij mij niet meer wilden.
En ze wierpen mij een bot.
‘Jij bent de brenger van het onheil!
Jij brengt ons niets dan vuil!
Weg, weg, wég jij.’
Maar ik hield het uit,
en spreidde stram mijn benen...
En toen, in weerwil van alles...
doken ze bovenop mij.
En braakten ze, eindelijk, eindelijk,
de complete, wanstaltige waarheid uit:
Er was eens een jongen...
een jongen die de zee indook.

m *wijst naar de tv*

Kijk, Kijk!

d ...Een vissersjongen die zwom,
en zo in leven bleef.
Iedereen wist 't, zelfs zijn moeder wist 't ook.

m Kijk, kijk, kijk, kijk.

d Alleen zijn zus en zijn arme vader,
zij bleven tastend achter in het duister.

m *wijzend naar de tv waar wordt geschoten*
Kijk! Dood, dood.
Allemaal.

De dochter heeft de afstandsbediening te pakken, zwartslag.

De moeder en dochter in een opgeruimde, heldere ruimte. De moeder zit aanmerkelijk lager dan in het eerste deel en zwijgt. De dochter heeft de doos met ansichtkaarten –waar de moeder in deel 1 op zat– op haar schoot. Op de beeldschermen zien we krimi's en/of water. De garnalen zijn verdwenen of zijn gepeld en zitten in zakjes.

(dit deel vraagt om een radicaal beeld:

de moeder die wordt gewassen door het koor, de moeder met een mond vol Carambars/garnalen, de dochter die de moeder garnalen/Carambars voert, de moeder gekneveld, vermoord?)

13

d *leest de ansichtkaarten*

‘Groeten uit Marokko – heet hier!’

‘Ook ik probeerde reeds de waterpijp
– zie voorzijde.

Dat is eens maar nooit weer!’

‘Hoe maken jullie het?’

Ik denk veel aan thuis.’

‘Met de Neptunus de haven van Casablanca
aangedaan. Zeer mooi.’

‘Hoorde het nieuws van vader.

Was graag gekomen, maar kreeg de rouw-
brief pas drie maanden later.

Hoe gaat het daar?’

‘Nu al zes maanden aan een stuk door
op zee. Overweeg snel aan te waaien.’

‘Hoe is ’t met de kleine meid?
Zeg dat ik als ik thuiskom ik wat moois
voor haar mee zal brengen.
Kun je eens een foto van haar sturen?’

‘Het leven op de grote vaart...
is ongeëvenaard!
Hoe gaat het met u moeder?’
‘Groeten van Kees uit Bombay.’

De dochter legt de kaarten terug in de doos.

Wanneer is dit begonnen?
...Even kijken–
kijkt, leest
Moeder, moeder, moeder... al die tijd zittend,
op zo’n verschrikkelijk groot en duister ei!

wijst naar de tv

Kijk, kijk!
Volgens mij is hij, die vent met die bril daar,
de moordenaar. Maar die vrouw, die rood-
harige van de recherche, denkt dat zijn
vrouw –de vrouw dus van die man met die
bril– het heeft gedaan. Omdat ze zich

verdacht gedraagt natuurlijk, en geen geloofwaardige alibi heeft.

De moeder wendt haar hoofd af van de tv.

Een krimi is alleen leuk als je een beetje je best doet moeder! Als je meeleeft.

Je moet mee-denken, mee-puzzelen.

Westerns en Feelgood zijn passé.

Kijk, in Scandinavië zijn die twee echte sterren, die in die Elandtruien.

Wist je moeder, dat op Nieuw-Zeeland na, er nergens zoveel zelfmoord wordt gepleegd? Finland, Zweden, Denemarken.

Dat schijnt met een teveel aan donkerte te maken te hebben.

doelend op de tv

Kijk, Bjorn, da's die met die bril, hij trouwde met die vrouw omdat hij haar tegen wil en dank zwanger had gemaakt.

Maar toen ze eenmaal dat kind kreeg ging hij toch van haar houden.

Maar zij kreeg steeds meer afkeer.

Afkeer door schuld zoals dat geloof ik heet;

iets van de vrouw waar hij, Brillemans,
geen snars van begreep.
Daarom denkt die rooie dat zij hem geduwd
heeft.

Moeder? Hoor je mij?
Moeder, wat denk jij?
Is 't moord ja of nee?
En áls hij het zelf deed... die sprong. Zou je
dan kunnen stellen dat zij hem daartoe dreef?
En wat betekent dat dan volgens jou?
Geduld, geduld...
Je gaat 't vanzelf leren, krimi-kijken.
Op een dag word je wakker, en wil je niet
anders meer.

leest een kaart

'Lieve moeder, alles kits hier, denk veel aan
jullie. Maar de stap die ik moet zetten om
weer thuis te geraken blijft mij grotesk
aanstaren. Ik heb gisteren uw naam in mijn
arm gegraveerd.
Kussen van je Kees.'

Moeder... weet je nog?
Hoe de zon in strepen op vaders gezicht viel?
Die middag toen wij van winkelen thuis-
kwamen... Net te laat, nét te laat.
...Ik heb hem losgesneden moeder,
met het broodmes, vader, dat ik uit de
keuken haalde. Jij rende naar buiten.
De knoop zat strak. Het restje touw aan
de balk zit er nog steeds.
Het regende terwijl de zon scheen. Toen,
nu ook. De dakpannen glommen, hel, fel.
Ik zag het door het raam. Kijk.

Moeder... weet jij eigenlijk of Kees kinderen
heeft? Zijn er kleinkinderen?
Nichtjes? Neven? ...die ik, jij, die we vast
hadden kunnen houden?

leest een kaart

‘Moeder, ik denk nog vaak aan die laatste dag.
De boterhammen die u voor mij in een
trommel deed, de thermoskan thee.
Soms knaagt de vraag...’
Knagen? ... moeder, knagen?
Als muizen knagen-knagen?

‘...Soms knaagt de vraag–’

Ja? Toe maar Kees!

‘...Of vader nog geleefd zou hebben, of alles anders was geweest, als ik–, als jij–’

Aaaaah... zó knagen, knagen-knagen,
het knaag-knagen der schuldvraag.

De moeder heeft een korte vlaag van heftig ademen.

doelend op de tv

Kijk, de begrafenis van brillenman, Bjorn.
En nu komt de politie –kijk ze daar staan
tussen die struiken– om te zien of iemand,
door iets afwijkends, de schuld op zich laadt.
En zie je dat meisje daar moeder? Aan de
hand van Brillemans zijn vrouw, de vermoede
moordenaar-res.

Dat kind heeft geen idee... zie je?

Zij begrijpt alleen dat zij niet genoeg was,
voor de vader, voor de broer, om te blijven.

Te mager...

Ze begrijpt ook, verpletterend, bam-bam!,
dat zij de enige is die de moeder nog heeft...

Dat zij daarom daar moet zijn tot in den
pierlala. Omdat die moeder-moordenaar,
voor haar ogen in elkaar stort... als een
kaartenhuis.

*De dochter zingt een flard van 'Als de klok,'
en pakt een boodschappentas uit voor de moeder.*

Brood, melk, eieren, en Carambars.

Ik kocht 't van mijn laatste geld, moeder.

Voor jou. Honger? Hier...

*De dochter stopt gewelddadig iets te eten
–Carambars, garnalen– in de mond van de
moeder.*

Ik keek zojuist naar buiten, daar, door het
raam en zag... Ko de haringkaker en Pier de
vleeswaren-snijder, ze dobberden rond op het
wassende water, ze smeekten mij... of ik
hen binnen wilde laten.

'Vergeef ons onze schulden zoals wij ook
vergeven onze schuldenaren,' mauwden ze.

'Mauauwww, miauauww.'

Zij hebben nooit begrepen dat mijn praatjes,
mijn daden, meer nog dan om eten,
er waren om de herinnering aan vader

eronder te houden – hoe hij zwiepte aan de hanenbalken.

En om nieuwtjes te vergaren over Kees, nieuws waarmee ik jou in leven houden moest:

‘Hij is gesignaleerd moeder, Kees, of toch iemand die sterk op hem leek.

In de haven van Caracas, op een veerboot. Hij had een baard en sandalen maar oogde verder kerngezond.’

Kijk dat is nu niet meer nodig moeder, want jij wéét als geen ander, hebt altijd al geweten–

Moeder, luister je?

Er is geen enkele reden nog, om die mannen die daar rondrijven –de één houdt een vloerdeel vast, de ander een deur– hier binnen te laten. Snap je?

Kijk, en zie... hoe hun armbewegingen steeds krachtelozer worden, hoe hun geschreeuw steeds dunner klinkt, miauuauauw, miauuauauw. Hoor! Zie! hoe ze kopje ondergaan.

Ze zwaait.

Moeder, luister, je moet weten dat ik niet
kwaad ben, nooit geweest, niet op hen,
niet op jou... en al helemaal niet op vader.
Maar zal hij ook over zijn hart strijken?

De dochter kijkt omhoog.

Voel je de zon moeder?

Op je gezicht?

Daar moeten we heen.

De dochter leest een kaart.

‘Lieve moeder, eindelijk vakantie.

Na maanden niets dan zee nu Torremolinos
met vrienden, strand, bier en discotheken.

’k Ben paard wezen rijden in de Camarque
– heb er drie dagen niet van kunnen lopen,
ha-ha.

Hoe gaat het met die kleine meid?

Kus voor haar van Kees.’

Moeder, kijk, het hele dorp staat onder water.

Alle schepen zijn verdwenen.

Alles spoelde weg uit de haven, ook de
laatste klederdrachtvrouwen, en de kerk.

Moeder... soms droomde ik onder het pellen
dat ik op een brommer het dorp uitreed.

Jij zwaaide.

Moeder, als ik nou die honingblonde-melk-
boerenhonden was geweest...

Had je mij dan ook—?

De dochter leest weer een kaart.

‘Lieve moeder, ik weet dat u hoopt dat ik in
uw schoot terug zal keren maar—’ punt,
punt, punt,

’de vrees dat uw aanblik mij tot in
de ondraaglijkheid met vader’s lot zal
confronteren weerhoudt mij, hoezeer dat
mij ook spijt... Bent u daar ook bang voor,
moeder? Ik hoop dat u nu ‘ja’ knikt want dit
is mijn laatste kaart.

Honderd omhelzingen, ook voor de kleine
meid, voor altijd de uwe —op afstand— Kees.’

Tjah... wat niet beweegt sterft.

Net als zij die maar in visserstruiken, zware
shag, gele zuidwesters en een eindeloze zee
blijven geloven.

Iedereen heeft recht, natuurlijk, om te vechten voor zijn leven.

Kijk, het water moeder, het komt hoger en hoger. Er was eens...

maakt een paar danspassen

Moeder?

Zullen we je jas aantrekken?

De dochter trekt de moeder een jas aan.

Heb ik je al eens verteld over Malik moeder?

Malik die met zijn viskar middenin het dorp stond. Hij kwam van god-weet-waar, met de vluchtelingenstroom mee.

Malik maalde er niet om, als hij voor dag en dauw op moest staan om verse vis te halen. Als hij eigenhandig zijn waar tot filets moest snijden, en het dan voor een schijntje moest verkopen. Malik was nog gewend te werken voor een appel en een ei.

Een week of wat geleden vroeg Malik of ik even op zijn kar wilde passen. Dat deed ik, en ik kon het me zo voorstellen...

Malik en ik met een kar op de boulevard.

Ik de broodjes smeren en in vetvrij papier verpakken. Hij fileren en frituren. En dan,

na afloop, een biertje drinken op een betegeld platje waar een parasol uit de jaren weet-ik-veel zou staan.

Er zouden ook kinderen kunnen wonen, in dat huis bij dat platje. Een hok met een paar duiven. En ook voor jou zou er een kamer zijn geweest.

Malik, hij komt geloof ik van de Balkan.

Of was het Marokko...?

Hij heeft mij verteld dat de zee, daar waar hij woonde ooit, veel mooier is dan hier.

Je weet wel, net als die op deze kaarten.

Van dat azuurblauwe. En als ik het goed heb vliegen er ook tropische vogels of vissen over...

Ik heb Malik uitgelegd dat hij het daar zo mooi vindt omdat hij er zijn kindsjaren sleet.

En dat wij daarom van het grijze houden, en van het zeeschuim dat wit lijkt, en van de rechte lijnen die zo de branding inlopen.

Malik moest daarom lachen.

Hij zei dat als hij bij ons op de dijk staat hij zijn ogen samenknijpt. Om al het grauwe niet te hoeven zien.

Zouden Kees en vader ook door spleetjes
hebben gekeken moeder?

Toen ze sprongen?

Weet je moeder, je moet weten...

Ik heb op het punt gestaan om met Malik te
vertrekken. Ik ben zelfs een keer met mijn
koffer naar hem toegegaan.

Het was de dag nadat ik op zijn kar paste.

Ik had hem mijn dromen over vis in vetvrij
papier verteld; en ook hem had het een
mooie toekomst geleken.

Dus de volgende dag spraken we af...

Het eerste wat ik zag waren de meeuwen
die boven zijn karretje cirkelden – dat wat er
van de kar nog over was. Een eindje verder-
op, tussen de vis en de Hollandse vlaggetjes
lag Malik. Met een paar tanden door zijn lip
en twee bloedende ogen.

De dorpers hadden hem te grazen geno-
men...

Maar net... toen het water door de dijken
brak, en ik zag hoe de haringkaker, de
vleeswarensnijder, Rinus de slager en de

mannen van De Spar, hoe zij kopje onder gingen... Was Malik de enige die ik zag die nog zwaaide, omdat hij, zittend bovenop zijn kar, in leven was gebleven.

Kijk mam, het water.

Het staat tot net onder ons raam.

Wil je nog wachten of zullen we duiken?

Het licht op de moeder en dochter dooft.

Als de klok van A... ging bij Productiehuis Zeelandia in
première op 16 maart 2017 in de Stadsschouwburg van
Middelburg

m Ilse Uitterlinden
d Amaryllis Uitterlinden
het koor Nelleke Kuipers,
Cheyenne Boermans

Regie: Judith de Rijke
Vormgeving: Ruimtevaarders
Kostuums: Chris Snik
Dramaturgie: Alex Mallems

www.theaterzeelandia.nl

Judith de Rijke (Middelburg, 1969), schrijver en regisseur, studeerde in 1995 af aan de regieopleiding van de Amsterdamse Theaterschool en regisseerde werk van onder meer Norèn, Shepard, Grunberg, Molière en Bernhard. Ze werkte o.a. bij de Toneelschuur, het Nationale Toneel, het Noord Nederlands Toneel, Tryater, Toneelgroep Maastricht, Toneelgroep De Appel, Zeelandia en HetPaleis.

www.zoutwerken.nl

Toneelwerk

Als de klok van A... – 2017

Hemels Vallen 11, WAR! – 2015

Hemels Vallen – 2014

*Wolfshuilen** – 2013

Liquid Town – 2013

*Isabelle Eberhardt, rekoefeningen** – 2012

Zwaangezang – 2011

Vlammenstad – een drieluik over muizen, soldaten en een torenwachter – 2010

Busbanen en Ara's tranen – 2008

Sara en het Been – 2008

Vandaag geen Vis – een arsenicummonoloog – 2007

*De Stille** – 2007

I hung, was dead; in 99 seconds – 2005

Saltshakers – 2005

Het Kalekoppenhuis – 2001

Salted, how they drank and kept on drinking – 2000

Pens – 1999

Zout – naar *Les vaisseaux du coeur* van Benoîte Groult – 1999

Het Vissekind – een hoekig polderdrama – 1998

De Zeeuwse Paloma – 1997

* Teksten verschenen in de reeks van De Nieuwe Toneelbibliotheek (nummers 2, 158, 192 en 378)

